

УДК 37.013.42:331.548:316.42

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ГЛОБАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Валентина Радкевич,
*доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
директор Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-9233-5718>
e-mail: mrs.radkevich@gmail.com*

Анотація. У статті проаналізовано комплексні трансформаційні процеси в системі професійної освіти України. Особливу увагу приділено національному контексту – ролі професійної освіти у забезпеченні економічної стійкості держави в умовах повномасштабної агресії та повоєнної відбудови. Розкрито соціальні аспекти трансформації: розвиток дуальної форми навчання, впровадження мікрокваліфікацій для швидкої перепідготовки внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, а також адаптацію професійної освіти до гендерних змін на ринку праці. Зроблено висновок, що модернізація галузі є критичним чинником інтеграції України в європейський освітній простір та створення відкритої екосистеми формування людського капіталу.

Ключові слова: професійна освіта, Індустрія 4.0, відбудова України, дуальна освіта, мікрокваліфікації, Центри професійної досконалості.

TRANSFORMATION OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING IN UKRAINE: ADAPTING GLOBAL INNOVATIONS TO NATIONAL WARTIME CHALLENGES

Valentyna Radkevych,
*Doctor of Sciences (Education), Professor,
Full Member (Academician) of the NAES of
Ukraine, Director of the Institute of Vocational
Education of the NAES of Ukraine*

Abstract. This article analyzes the complex transformational processes within Ukraine’s vocational education and training (VET) system. Particular emphasis is placed on the national context, specifically the role of vocational education in ensuring the state’s economic resilience amidst full-scale aggression and subsequent post-war reconstruction. The study elucidates the social dimensions of this transformation, including the advancement of dual education models, the implementation of micro-credentials for the rapid retraining of internally displaced persons (IDPs) and veterans, and the adaptation of vocational training to gender-driven shifts in the labor market. It is concluded that the modernization of this sector is a critical factor for Ukraine’s integration into the European Education Area and for the creation of an open ecosystem for human capital development.

Keywords: vocational education and training (VET), Industry 4.0, reconstruction of Ukraine, dual education, micro-credentials, Vocational Excellence Centers.

Сучасний стан світової цивілізації характеризується переходом до принципово нового технологічного укладу, що визначається як четверта промислова революція або Індустрія 4.0. Цей процес супроводжується фундаментальними змінами у структурі глобальної економіки, де головним ресурсом стають не природні багатства чи капітал, а знання та здатність до швидкої адаптації. У цьому глобальному вимірі професійна освіта перестає бути статичним механізмом передачі професійних навичок і трансформується у динамічну систему формування людського капіталу, здатного до безперервного розвитку. Глобальні тренди, такі як цифровізація, впровадження штучного інтелекту, розвиток «зелених» технологій та перехід до моделі сталого розвитку, формують нові вимоги до кваліфікованої робочої сили (Дибя & Гернего, 2024). Водночас для України ці загальноцивілізаційні виклики доповнюються екстремальними національними випробуваннями, зумовленими повномасштабною воєнною агресією. Потреба у негайному відновленні критичної інфраструктури, подоланні наслідків масштабних руйнувань та забезпеченні життєдіяльності держави в умовах війни виводить професійну освіту на передній план національної безпеки та економічної стійкості (Артюхов та ін., 2025).

Національний контекст трансформації професійної освіти в Україні сьогодні визначається декількома критичними чинниками: гострим дефіцитом кадрів у стратегічних галузях, масштабною

внутрішньою та зовнішньою міграцією населення, необхідністю системної реінтеграції ветеранів у цивільне життя та потребою в адаптації освітніх стандартів до вимог Європейського Союзу (Ukrinform, 2024). Статистичні дані свідчать, що станом на 2024 р. близько 74% роботодавців стикалися з проблемою нестачі кваліфікованого персоналу, що є наслідком як демографічних втрат, так і дисбалансу між системою підготовки та реальними потребами ринку праці (LB.ua, 2025). Відтак, актуальність реформування галузі полягає не лише у модернізації освітніх програм і навчальних планів, але й у повному переосмисленні ролі закладів професійної освіти як осередків соціальної стабілізації та економічного зростання. Трансформація має забезпечити перехід від кількісних показників випуску до якісної відповідності навичок випускників запитам роботодавців, які працюють у високотехнологічних сегментах відновлення енергетики, будівництва та транспорту. Особливого значення набуває цивілізаційний виклик формування «зеленої» економіки. Прагнення до сталого світу переосмислює вимоги до робочих навичок, вимагаючи від майбутніх фахівців не лише технічної грамотності, але й екологічної відповідальності та знання ресурсоощадних технологій. В умовах відбудови України за принципом «відбудувати краще, ніж було», інтеграція «зелених» навичок у професійну підготовку стає обов'язковою умовою отримання міжнародної фінансової підтримки та забезпечення довгострокової конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Процес трансформації професійної освіти в Україні увійшов у свою найбільш активну фазу, що характеризується переходом від декларативних змін до глибоких структурних реформ. Ключовим інструментом цього переходу стало ухвалення нового Закону «Про професійну освіту» (2025), який радикально змінює правовий та економічний статус закладів професійної освіти. Протягом останніх двадцяти семи років система функціонувала на базі застарілих нормативів 1998 р., що не враховували динаміку ринку праці та потреби приватного капіталу. Нове законодавство впроваджує модель управління, засновану на принципах автономії та партнерства. Заклади професійної освіти трансформуються у комунальні некомерційні підприємства, що надає їм право самостійно розпоряджатися фінансовими ресурсами, залучати інвестиції та, що найважливіше, встановлювати ринкові рівні заробітних плат для майстрів

виробничого навчання поза межами жорсткої державної тарифної сітки (табл. 1).

Таблиця 1

Ресурсний план реалізації стратегії трансформації освіти

Напрямок трансформації	Ключовий показник / Сума	Механізм впровадження
Інвестиції в інфраструктуру	540 млн грн (державний бюджет 2025)	Проект «100 майстерень» для пріоритетних професій
Розвиток Центрив досконалості	58 млн євро (кредит ЄІВ)	Створення 9 регіональних хабів інновацій
Підтримка НУШ (профільна школа)	1,5 млрд грн (субвенція)	Підготовка до впровадження 12-річної освіти
Діджиталізація навчання	20 000 ліцензій ChatGPT Edu	Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес

Це створює умови для залучення у систему професійної освіти фахівців із реального сектору, які раніше уникали педагогічної діяльності через низьку оплату праці. Окрім того, закон закріплює створення наглядових рад, до складу яких входять представники бізнесу, що дає змогу роботодавцям безпосередньо впливати на стратегію розвитку професійних коледжів та зміст освітніх програм (LB.ua, 2025).

Не менш важливим аспектом трансформації є масштабна модернізація матеріально-технічної бази, яка довгий час залишалася «вузьким місцем» системи. Проект «100 майстерень», що реалізується Міністерством освіти і науки України, став прикладом ефективної концентрації ресурсів на найбільш затребуваних напрямках. У 2024 р. було створено 88 майстерень за кошти держбюджету та 12 за підтримки міжнародних партнерів, що дало змогу обладнати навчальні майстерні сучасною технікою: від симуляторів сільськогосподарських машин до високотехнологічного зварювального та кулінарного обладнання (Від симуляторів спецтехніки до мінівиробництв: як ЄС оновив професійну освіту України на 19,5 мільйона євро, 2025). Такий підхід має на меті подолання розриву між теорією та практикою, оскільки навчання на

застарілих верстатах 70-х років минулого століття нівелювало будь-які зусилля з підготовки фахівців для сучасного виробництва. Оновлені майстерні функціонують як міні виробництва, де студенти не лише опановують професію, але й навчаються працювати в реальних виробничих процесах, що значно скорочує час адаптації випускника на першому робочому місці.

Інфраструктурна модернізація супроводжується зміною самої архітектури системи професійної освіти на основі створення Центрив професійної досконалості, що фінансуються за рахунок кредитив Європейського інвестиційного банку та грантів ЄС. Як регіональні осередки інноваційного розвитку та ключові вузли мережевої взаємодії між освітою і бізнесом, вони мають поєднувати у собі освітню функцію, підвищення кваліфікації дорослих, науково-дослідну роботу та інклюзивні простори» для цілих регіонів. У 2022–2025 рр. проєкт охоплював дев'ять областей, включаючи Дніпропетровську, Одеську, Чернівецьку та Київську, фокусуючись на професіях, що є критичними для відбудови: від енергетики та будівництва до ювелірного мистецтва та лісового господарства (Верховна Рада України ратифікувала Угоду щодо розбудови Центрив професійної досконалості на суму 58 млн євро, 2022). Важливим елементом таких центрив є забезпечення безбар'єрного доступу, що є відповіддю на національний виклик зростання кількості людей з інвалідністю внаслідок бойових дій. Таким чином, трансформація простору стає інструментом соціальної справедливості та інклюзії.

Цивілізаційний виклик цифровізації в умовах війни набув для України особливої специфіки. Ураховуючи необхідність гарантування безпеки учасників освітнього процесу, значна частина закладів перейшла на дистанційну або змішану форми навчання. Це стимулювало розвиток цифрових платформ та впровадження технологій штучного інтелекту. У 2024-2025 рр. (табл. 2) Міністерство освіти і науки України презентувало методичні рекомендації щодо використання ШІ у закладах освіти, що передбачає не лише автоматизацію перевірки знань, але й формування індивідуальних освітніх траєкторій для кожного здобувача освіти. Співпраця з OpenAI щодо надання безкоштовного доступу до ChatGPT Edu для тисяч учнів та вчителів є кроком до формування нового типу цифрової компетентності (Voiko, 2025). ШІ аналізує прогрес студента, добирає матеріали відповідно до його рівня та допомагає вчителю створювати інтерактивний контент, що робить навчання більш персоналізованим та

ефективним. Водночас, впровадження платформи «Мрія» має на меті створити єдину цифрову екосистему, яка об'єднає дані про досягнення здобувачів освіти, потреби ринку праці та можливості роботодавців.

Таблиця 2

Ключові параметри трансформації системи освіти (2024–2025)

Характеристика освітньої моделі	Традиційна система (до 2024)	Трансформована система (2025+)
Управління	Централізоване, за тарифною сіткою	Автономія, статус КНП, наглядові ради
Форма навчання	Переважно теоретична в закладі	Дуальна (до 70% на виробництві)
Оцінювання	Внутрішні іспити в закладах	Незалежні кваліфікаційні центри
Зміст програм	Статичні державні стандарти	Гнучкі модулі, мікрокваліфікації
Інфраструктура	Застаріла база, брак обладнання	Сучасні майстерні, центри досконалості

Окрему увагу в контексті національних викликів варто приділити розвитку дуальної форми здобуття професійної освіти. Вона передбачає, що до 70% навчального часу студент проводить безпосередньо на робочому місці, отримуючи заробітну плату та практичний досвід. Звіт KSE Institute за 2024 р. підкреслює, що рівень працевлаштування випускників дуальних програм сягає 81,4%, що є значно вищим за середній показник у системі професійної освіти (68,3%) (Каракай & Савісько, 2025). Проте, незважаючи на високу ефективність, лише 7,6% у здобувачів професійної освіти охоплені цією формою навчання, що пояснюється інертністю бізнесу та страхом перед інвестиційними ризиками. Багато компаній, особливо в умовах війни, побоюються, що підготовлені ними фахівці будуть мобілізовані або виїдуть за кордон. Крім того, існує проблема «сірої» дуальної освіти, коли роботодавці неофіційно залучають студентів до праці, уникаючи виплати коштів. Вирішення цих суперечностей потребує впровадження нових фінансових стимулів для бізнесу та спрощення процедур оформлення дуального навчання.

Трансформація професійної освіти також відповідає на виклик енергетичної безпеки та екологічної перебудови. Проєкти, такі як «Skills for Recovery», що реалізуються GIZ за підтримки уряду

Німеччини, фокусуються на підготовці кадрів для відновлюваної енергетики, енергоефективного будівництва та екологічно чистого транспорту. Впровадження концепції «зелених навичок» у 2025–2028 рр. передбачає екологізацію всього освітнього процесу: від вивчення принципів циркулярної економіки до практичної роботи з сонячними панелями та тепловими насосами (ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2021). Це дає змогу не лише забезпечити країну фахівцями для відбудови енергосистеми, але й виховати покоління робітників, здатних впроваджувати сталі технології на своїх майбутніх робочих місцях. Особливо важливою є підготовка електромонтерів та будівельників, які володіють методиками термомодернізації будівель, що є критичним для зниження енергоспоживання держави.

Соціальна роль професійної освіти у воєнний період виходить далеко за межі навчання. Заклади стають центрами реінтеграції для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів. Розроблення короткострокових програм перекваліфікації та впровадження системи мікрокваліфікацій (micro-credentials) дає змогу людям, які втратили звичне місце роботи через війну, за кілька місяців отримати нову затребувану спеціальність. Мікрокваліфікації, як визнаний у ЄС інструмент, дають можливість «накопичувати» компетентності впродовж життя, що особливо важливо для дорослого населення, яке не має часу на повноцінне трирічне навчання (Semigina et al., 2024). Такий підхід підтримується програмою EU4Skills та спрямований на залучення до 60% дорослого населення до щорічного професійного навчання, що є стандартом розвинених європейських країн.

Важливим компонентом реформи є зміна підходів до формування м'яких навичок, які в епоху автоматизації стають не менш цінними, ніж технічні вміння. Дослідження показують, що сучасні роботодавці ставлять емоційний інтелект, критичне мислення та здатність до командної роботи у топ вимог до кандидатів. У закладах професійної освіти впроваджуються проєктні технології навчання, де учні працюють над реальними замовленнями громади або бізнесу (наприклад, виготовлення садових меблів чи ремонт техніки для потреб ЗСУ) (*Soft Skills «м'які» навички – важливі для працевлаштування | Черкаський обласний центр зайнятості, 2026*). Це формує відповідальність за результат, навички управління часом та стресостійкість. Педагогічний експеримент, що триває з 2021 р., демонструє, що саме через таку діяльність здобувачі професійної

освіти найшвидше адаптуються до вимог сучасного ринку праці, де гнучкість є запорукою виживання.

Трансформація торкається і гендерного аспекту праці. Війна спричинила дефіцит чоловічої сили, що призвело до активного залучення жінок у професії, які традиційно вважалися чоловічими: водіння великовантажного транспорту, зварювання, робота в енергетиці. Програми професійної освіти адаптуються до цього тренду, розробляючи гендерні дорожні карти та створюючи умови для комфортного навчання жінок у технічних галузях. Це не лише вирішує проблему кадрів, але й сприяє соціальній рівності та економічній незалежності жінок у складних умовах воєнного часу. Водночас підтримка ветеранського підприємництва на основі гранту «Власна справа» (від 250 тис. до 1 млн грн) стимулює випускників та колишніх військових не просто шукати роботу, але й створювати нові робочі місця, що є основою для відновлення місцевих громад (*ЄС відзначає досягнення та значний внесок у розвиток професійно-технічної освіти в Україні під час фінального заходу програми EU4Skills, 2023*).

Процес євроінтеграції вимагає від України впровадження прозорих механізмів оцінювання результатів навчання. Новий закон передбачає, що заклади професійної освіти більше не будуть видавати дипломи виключно на основі внутрішніх іспитів. Натомість студенти проходитимуть зовнішнє оцінювання у незалежних кваліфікаційних центрах. Це значно підвищує довіру роботодавців до документів про професійну освіту, оскільки підтвердження рівня знань здійснюється незалежними експертами відповідно до галузевих стандартів. Такий підхід є частиною виконання Плану України на шляху до ЄС і відкриває доступ до фінансової підтримки у розмірі сотень мільйонів євро, спрямованих на розвиток людського капіталу. Тобто, трансформація професійної освіти – це не лише зміна обладнання чи законів, а зміна престижу робітничих професій. Упровадження 12-річної профільної середньої освіти з 2027 р., де учні 10–12 класів зможуть обирати професійний шлях, має на меті зробити професійні коледжі привабливою альтернативою академічним ліцеям. Новий статус «студента» замість «учня ПТУ» та сучасні освітні простори, схожі на офіси технологічних компаній, позитивно позначаються на зміні сприйняття професійної освіти у суспільстві. Це критично важливо для залучення талановитої молоді, яка здатна стати драйвером інноваційного відновлення України та її успішної інтеграції у глобальний цивілізаційний простір.

Проведений аналіз трансформації професійної освіти в Україні в умовах сучасних цивілізаційних та національних викликів дає змогу стверджувати, що система проходить через наймасштабнішу перебудову за весь період незалежності. Цивілізаційні виклики, такі як Індустрія 4.0, штучний інтелект та «зелена» економіка, диктують необхідність переходу до моделі навчання впродовж життя, де гнучкість, цифрова компетентність та екологічна відповідальність стають ключовими результатами освітнього процесу. Національний виклик війни, у свою чергу, перетворив професійну освіту на стратегічний актив відбудови, змусивши систему стати мобільною, інклюзивною та орієнтованою на швидкий результат на основі розвитку дуальної форми навчання та мікрокваліфікацій. Ключовим досягненням трансформації є ухвалення у 2025 р. нового законодавства, яке заклало підвалини фінансової та управлінської автономії закладів професійної освіти, дозволивши їм стати повноправними суб'єктами ринкових відносин. Модернізація інфраструктури в межах проєкту «100 майстерень» та створення мережі Центрів професійної досконалості створюють матеріальну базу для підготовки фахівців світового рівня. Проте для повного успіху реформи необхідно подолати інертність бізнес-середовища, стимулювати інвестиції роботодавців у людський капітал та завершити формування системи незалежного оцінювання кваліфікацій.

Майбутнє професійної освіти в Україні вбачається у створенні відкритої, високотехнологічної екосистеми, здатної оперативно реагувати на демографічні зміни та технологічні стрибки. Реінтеграція ветеранів, залучення жінок у технічні галузі, повернення мігрантів через програми професійної адаптації та впровадження ШІ – це ті механізми, які уможливають не лише відновлення зруйнованого, але й побудову нової економіки знань. Професійна освіта має стати міцним містком між особистим успіхом громадянина та глобальною конкурентоспроможністю України як частини європейської та світової спільноти. Тільки на основі поєднання національної стійкості та цивілізаційної інноваційності можливе відновлення України у повоєнний період.

Список посилань

Дйба, М., & Гернего, Ю. (2024). Виклики індустрії 4.0 у контексті її становлення на глобальному і національному рівнях. *Economy of*

Ukraine, 63(6 (703)), 43–59.
<https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.06.043>

Артюхов, А., Демчук, П., Дубно, О., Захарченко, Т., Климчук, С., Кобрін, А., ... & Шебанов, О. (2025). Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>

Ukrinform. (2024, September 25). Ринок праці в умовах війни: демографічні виклики для України. [Ukrinform.ua; Укрінформ. https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html)

LB.ua. (2025, August 27). Як профтехосвіта стає сучасною: ухвалення Закону України «Про професійну освіту.» [LB.ua. https://lb.ua/blog/oksen_lisovyi/693356_yak_proftehosvita_staie_suchasno_yu.html](https://lb.ua/blog/oksen_lisovyi/693356_yak_proftehosvita_staie_suchasno_yu.html)

Про професійну освіту. (2025). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text>

Від симуляторів спецтехніки до мінівиробництв: як ЄС оновив професійну освіту України на 19,5 мільйона євро (2025). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/news/vid-symulatoriv-spetstekhniki-do-minivirobnnytstv-iaak-ies-onovyv-profesiinu-osvitu-ukrainy-na-195-miliona-ievro>

Верховна Рада України ратифікувала Угоду щодо розбудови Центрів професійної досконалості на суму 58 млн євро, (2022). Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua/news/vru-ratifikuvala-ugodu-shchodo-rozbudovi-tsentriv-profesiynoi-doskonalosti-na-sumu-58-mln-evro>

Воіко, А. (2025, April 22). Як штучний інтелект інтегрують в українську освіту. Розбираємо плани Мінцифри, МОН та ключові ризики. DOU. <https://dou.ua/lenta/articles/ai-in-the-ukrainian-education-2025/>

Каракай, А., Савісько, М. (2025). Дуальна професійно-технічна освіта в Україні. <https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/09/Zvit.-Dualna-profesiyno-tehnichna-osvita.pdf>

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України. (2021). Facebook.com. <https://www.facebook.com/umo.edu.ua/>

Semigina, T., Rashkevych, Y., Solodka, N., & Reznik, H. (2024). Рекомендації щодо впровадження мікрокваліфікацій в Україні

[National Framework for Micro-Credentials Launching in Ukraine]. Available at https://cred4teach.eu/wpcontent/uploads/2024/07/Ukraine_UA_National_Framework_Micro-Credentials.pdf

Soft skills «м'які» навички – важливі для працевлаштування | Черкаський обласний центр зайнятості. (2026). Dcz.gov.ua. <https://chk.dcz.gov.ua/publikaciya/soft-skills-myaki-navychky-vazhlyvi-dlya-pracevlashtuvannya>

ЄС відзначає досягнення та значний внесок у розвиток професійно-технічної освіти в Україні під час фінального заходу програми EU4Skills. (2023). EEAS. <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>

— 00 —

УДК 37.013.4:004.8

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Андрій Гуржій,

*доктор технічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
цифрових освітніх ресурсів Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0001-6923-0830>
e-mail: a.m.hurzhii@gmail.com*

Микола Пригодій,

*доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заступник директора з наукової роботи
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0001-5351-0002>
e-mail: prygodii@ukr.net*